

Для посилання:

Калініна Л. М. Стратегічний менеджмент як науковий феномен і змістова компонента підручника для менеджера освіти [Текст] / Л. М. Калініна, Л. Д. Грицяк // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. праць / [ред. кол., головн. ред. В. М. Мадзігон; наук. ред. О. М. Топузов]. – К. : Пед. думка, 2011. – Вип. 11. – 800 с. – С. 643–657.

СТРАТЕГІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ЯК НАУКОВИЙ ФЕНОМЕН І ЗМІСТОВА КОМПОНЕНТА ПІДРУЧНИКА ДЛЯ МЕНЕДЖЕРА ОСВІТИ

Л. М. Калініна, д-р пед. наук,
Л. Д. Грицяк,
Інститут педагогіки НАПН України

Постановка проблеми. Модернізаційні зміни у вітчизняній освіті відбуваються у взаємозв'язку із загально цивілізаційними трансформаціями та проникненням Інтернету в усі сфери життєдіяльності людини

На сайтах у ПС «МЕТА», «Rambler» і «YaHoo!» станом на 03.12.2009 р. категорії «стратегічне управління загальноосвітнім закладом» як українською так і російською мовами зовсім не презентовані. У ПС «Yandex» і «Google» цей термін за українською мовою запиту є відсутнім. Утім лише у ПС «Yandex» наявні 2 документи з російськомовною категорією «стратегическое управление общеобразовательным заведением». Так, у другому документі «Модернизация системы профессионального образования» подано таку цитату: «...включить всех субъектов образовательного процесса в стратегическое управление образовательным процессом, всем вместе задуматься о перспективах школы». Актуальність цього феномена підтверджується підвищенням інтересом користувачів мережі Інтернет: звернень до базових категорій: «стратегическое» – 165 408, «управление» – 776 441, «общеобразовательным» – 141 091.

Природним і закономірним процесом за таких умов є зростання інтересу вітчизняних учених, дослідників і управлінців-практиків до зарубіжного наукового доробку стратегічного менеджменту. Саме тому наукове обґрунтування теорії стратегічного менеджменту для сфери освіти є не данина моді щодо пізнання ще одного виду менеджменту, а детермінована часом потреба. Окрім того, у нашій країні лише починає утворюватися когорта професіоналів, які опановують курси функційного менеджменту на рівні програми MBA («Master of business administration» – магістр ділового адміністрування) в системі менеджмент-освіти і які розуміються на теорії та концепціях стратегічного менеджменту, що є одним з аналітично складних видів менеджменту.

Аналіз останніх досліджень. Питанням визначення стратегічних цілей, пріоритетів, напрямів діяльності, обґрунтування концептуальних засад стратегічного розвитку загальноосвітніх навчальних закладів у сфері освіти України присвячені розвідки сучасних вітчизняних учених М. І. Бурди, Г. А. Дмитренка, Л. М. Калініної, В. М. Мадзігона, В. І. Маслова, В. І. Лугового, О. М. Онаць, І. Г. Осадчого, Л. І. Паращенко та зарубіжних – О. С. Віханського, А. І. Наумова, О. М. Моїсеєва, О. М. Моїсеєвої, О. Г. Хомеріки, К. Ушакова та ін. Досвід організації сучасної Нідерландської системи підготовки шкільних менеджерів, одним зі складників якої є стратегічний менеджмент, здійснено зарубіжними науковцями П. Карстаньє, М. Петрі, Х. Біклян, Г. Босман, П. Брекклманс, Е. Маркс, Ф. ван Вейрінген, П. Тоонен та ін.

Мета дослідження. Виявити ступінь обґрунтованості феномена стратегічного менеджменту в сфері освіти у вітчизняному і зарубіжному доробку учених, з'ясувати сутність феномена стратегічного менеджменту й окреслити у межах цієї статті його категоріально-понятійний апарат.

Основна частина. Для розв'язання сформульованого завдання, одним із вихідних методологічних принципів дослідження феномена стратегічного менеджменту нами обрано положення про відкритість наукових теорій як системи знань (курсив наш. – Л. Г.), яке

обґрунтовано і розкрито в наукових працях В. Г. Афанасьєва, В. П. Андрущенко, М. І. Горлача, С. Качанова, Л. Стефанова, Н. Яхієва [1; 11; 12; 19].

З позицій системного підходу [1–5; 7; 12], завдяки відкритості, наукова теорія конкретизується через нові знання, що емпірично перевірені, збагачується новою інформацією, здобутками і результатами досліджень з суміжних із менеджментом галузей наук і точніше й повніше відбиває складну сутність сфери його розгляду та об'єктивно існуючої освітньої дійсності. Саме відкритість будь-якої наукової теорії, а для нашого дослідження – це теорія стратегічного менеджменту, «...є одним із головних її достоїнств, – як зазначає російський учений В. Г. Афанасьєв, – оскільки дає змогу акумулювати нові досягнення наукової і практичної діяльності [2, 88]», а також здобуті результати дослідно-пошукової роботи сучасних учених.

У цьому контексті варто врахувати, що характерною ознакою становлення й розвитку будь-якої науки (це стосується і стратегічного менеджменту в сфері освіти; надалі – СМ), є формування усталеного глосарію, який забезпечує можливість сутнісної конкретизації категоріально-понятійного апарату науки, розкриття найістотніших ознак визначуваних категорій через деталізацію їх концептів, порозуміння між дослідниками і вченими не тільки в наукових колах, але й між ученими і практиками, програмно-проектного втілення закладених у категоріях смислів, взаємного збагачення смислових полів стратегічного менеджменту й інших галузях наук.

Категорія у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» визначається: «1. філософ. Основне логічне поняття, що відбиває найзагальніші закономірні зв'язки й відношення, які існують у реальній дійсності. Категорія часу. Категорія причини» [6, 420]. Там само наведено й розкрито сутність поняття «1. Одна з форм мислення, результат узагальнення суттєвих ознак об'єкта дійсності... [6, 863]». Термін означає: «1. Слово або словосполучення, що означає чітко окреслене спеціальне поняття якої-небудь галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя тощо [6, 1241]». Тобто слово, значення якого є точно фіксованим і відтворене у тлумачних словниках, довідниках, енциклопедіях. Отже, у дослідженні застосовуватимемо всі розглянуті визначення під час окреслення базових категорій та похідних термінів і понять стратегічного менеджменту в сфері освіти, з'ясування й розкриття їх сутності не лише у друкованих наукових працях, а й в мережі Інтернет із застосуванням інформаційно-пошукових систем (ІПС).

Ми припускаємо, що на основі розгляду виявлених характеристик категоріально-понятійного поля стратегічного менеджменту та застосування термінологічного, системного і контент-аналізу відтворяться реальні можливості деталізувати, систематизувати й уточнити сутність існуючих понять, обґрунтувати нові поняття і терміни, здійснити формування глосарію. У межах цієї схеми нами заплановано використання низки емпіричних, емпірико-теоретичних і теоретичних методів: методів контент-аналізу, термінологічного й системного аналізу, порівняння, умовиводу, конкретизації для уточнення сутності категорій і понять.

Розглянемо сутність категорії «стратегічний менеджмент» як родового, загального, базового поняття цього дослідження й з'ясуємо сутність і специфіку цього феномена в сфері освіти. «Найкраще система понять та категорій формується на основі цілісних теорій, що описують об'єктивну дійсність, у даному випадку педагогічну [16, 24]». Ураховуючи витoki, місце і роль цього виду менеджменту в загальній теорії менеджменту, слід підкреслити, що не тільки в сучасній англійській мові (має значно глибшу історію) існує тільки одна базова категорія «strategic management», яка в науковому обігові і практиці управління є унормованою та утворена з двох слів «strategic» і «management». Окрім того, означена категорія має багато авторських визначень та інтерпретацій залежно від підходів дослідників і знаходить своє підтвердження завдяки пошуку цієї категорії в різних друкованих джерелах, ІПС мережі Інтернет англійською мовою з використанням методу ключових слів і засобів ІКТ як це видно з табл. 1.

Цитування і репрезентацію поступу наукової думки дослідників здійснюватимемо в їхній авторській інтерпретації, щоб не змінювати назви термінів, які вони застосовували при

розкритті сутності феномена пізнання й аналізу сутнісних ознак. Аналіз табл. 1 дає змогу дійти висновку про наявність значного масиву відомостей про категорію «strategic management» у лапках і за ключовими словами «без лапок», оскільки вона знайшла відображення на англійських сайтах мережі Інтернет, кількість яких коливається від 673 до 32 000, у достатньо значній кількості документів – від 5 500 до 270 000 000, а також в електронних книгах.

Таблиця 1
Результати пошуку базової категорії дослідження «strategic management» у мережі Інтернет станом на 17.03.2010 р.

№	Назва ПС	Назва терміна	Мова запити	Результати пошуку
1	Rambler	strategic management за ключовими словами без «лапок»	англійська	687 000 документів, 32 000 сайтів
2	Rambler	«strategic management»	англійська	687 000 документів, 32 000 сайтів
3	Google	strategic management	англійська	22 800 000 документів
4	Google	«strategic management»	англійська	22 800 000 документів
5	Яндекс	strategic management	англійська	7 мільйонів сторінок
6	Яндекс	«strategic management»	англійська	13 мільйонів сторінок
7	YaHoo!	strategic management	англійська	270 000 000 документів
8	YaHoo!	«strategic management»	англійська	12 500 000 документів
9	Meta	strategic management	англійська	56 300 документів, 3 200 сайтів
10	Meta	«strategic management»	англійська	5 500 документів, 673 сайти

Найбільша кількість документів за ключовими словами та, власне, і сама категорія CM представлена у ПС «YaHoo!», «Яндекс», «Google» мережі Інтернет, що підтверджено значною кількістю сайтів і порталів, на яких вона розташована. Strategic management за ключовими словами без лапок англійською знайдено у 270 000 000 документах «YaHoo!», зокрема, наявна значна кількість праць сучасних дослідників: Hill C. W. L., Jones G. R. Strategic Management. – Boston : Houghton Mifflin Co, 1992; Thompson A. A. Jr, Strickland A. J. Strategic Management. – Homewood Il. : Irwin inc., 1990; Robert P. Bood Scenario Analyses as a Strategic Management Tool, 1999 [книги]; Tim Hannagan. Mastering Strategic Management Palgrave Macmillan, 2001 [книги]; Antonello Zanfei. Multinational Firms, Innovation And Productivity. – Edward Elgar, 2006 [книги]; Bente R. Lowendahl. Strategic Management of Professional Service Firms. – Copenhagen: Copenhagen Business School Press, 2005 [книги]; Mason A. Carpenter, William Gerard Sanders. Strategic Management : A Dynamic Perspective, Concepts and Cases. – Prentice-Hall, 2006 [книги]; David J. Ketchen, Donald D. Bergh. Research Methodology in Strategy and Managemen. – Boston: Elsevier Science, 2005 [книги]; Fred David. Strategic Management : Concepts and Cases Upper Saddler. – River, NJ: Prentice-Hall, 2006 [книги]; Mary Coulter, Jerald R. Smith, Peggy A. Golden. Strategic Management in Action. – London : Longmans, 2006 [книги]; Michael Armstrong, Duncan Brown. Strategic Reward : Making It Happen. – Kogan Page, 2006 [книги]. У «Google» – 22 800 000 документів, 13

мільйонів сторінок у «Яndex», а у ПС «Rambler» і «Google» базова категорія дослідження репрезентована в однаковій кількості документів.

Під час дослідження нами здійснено пошук книг і статей мовою оригіналу у мережі Інтернет, які містять цей термін, використовуючи програму «Книги Google» і послуги довідкового центру для партнерів «Google». Завдяки програмі «Пошук книг Google» ми отримали можливість переглянути багато книжок, які захищені авторськими правами та деякі сторінки книжок, які є доступними для читання лише з дозволу їхніх авторів і видавців, тобто ці книги призначені для обмеженого перегортання та перегляду у книжковому магазині.

Контент-аналіз змісту документів англomовних сайтів щодо проблеми цього дослідження показує, що на них відображено пласт класики стратегічного менеджменту, управлінської думки відповідної суспільної формації, що більшою мірою характеризує парадигми теорії стратегічного менеджменту, етапи розвитку в економіці та бізнесі, ніж у соціогуманітарній сфері. Це праці П. Друкера (книга «Практика менеджменту», 1954), А. Чандлера (монографія «Стратегія і структура», 1962), І. Ансоффа (праця «Корпоративна стратегія», 1965), К. Ендрю – автор аналітичного тексту до підручника 1965 року Гарвардської школи бізнесу («Політика бізнесу: Текст і кейси», 1965), Р. Акоффа, Ч. Барнарда (книга «Функції керівника», 1938), Д. Шендела і К. Хаттена («Бізнес політика і стратегічний менеджмент», 1972), М. Портера (книжна трилогія: «Конкурентна стратегія: методика аналізу галузі та конкурентів», 1980; «Конкурентні переваги: досягнення та утримання найвищих результатів», 1985; «Конкурентні переваги країн», 1990), К. Кула, Г. Мінцберга, Г. Саймона й інших зарубіжних дослідників. Слід зауважити, що ці праці базуються на економічних теоріях, теоріях конкуренції та організації з урахуванням конкретних умов і стадій розвитку бізнесу суспільної формації, мають неабияке значення для теорії стратегічного менеджменту і сприяли виникненню дуже різноманітних відгалужень.

Передумовою виникнення цієї наукової дисципліни був процес становлення і розвитку в епоху промислового зростання кінця ХІХ – початку ХХ ст. великих промислових корпорацій або за, термінологією А. Чандлера, – «сучасного ділового підприємства». Завдання професіоналізації управління сучасного ділового підприємства як нового типу організацій стимулювали створення у провідних університетах США шкіл бізнесу, а незабаром і розробки нового курсу, призначенням якого була інтеграція знань з екзаунтингу (accounting – 1) облік, звітність, бухгалтерський облік, система обліку; 2) підбиття підсумків, балансу), управління продажами і управління виробництвом, які опановували студенти. Школи бізнесу для тогочасної Європи і майже до першої половини ХІХ ст. були надто рідкісним явищем.

Саме у Гарвардській школі бізнесу в 1911 році вперше у світі було розпочато викладання такого курсу, що отримав назву «Політика бізнесу» (Markys, Goodman and Grazman, 1995, p. 121) і який став прообразом сучасної навчальної дисципліни стратегічного менеджменту. Саме тоді, за традицією шкіл бізнесу, акцент під час викладання цього нового курсу відразу було зроблено на кейс-методі, який забезпечував зближення процесу навчання з практикою бізнесу. І, незважаючи на те, що курс політики бізнесу швидко став стандартною складовою навчальних планів кращих шкіл бізнесу США, слід зазначити, що він не мав аніяких жорстких змістових нормативів й жодної базової спеціальної теорії.

Наукові і соціокультурні передумови створення стратегічного менеджменту склалися протягом шести перших десятиліть ХХ ст. в органічному взаємозв'язку з розвитком теоретичного базису менеджменту організацій і системи бізнес-освіти у США через практичну орієнтацію діяльності шкіл бізнесу США, – як зазначається у доповіді комісії Пірсона і Гордона-Хауелла про стан національної системи бізнес-освіти США [23].

Уперше, як засвідчує системний і контент-аналіз змісту документів англomовних сайтів та їх порівняння, сфера дослідження стратегій на наукових засадах була окреслена у контексті специфіки концепцій, визначень і методології на початку 1969 року в піонерських працях А. Чандлера (1962 р.), К. Ендрюса (1965 р.) і І. Ансоффа (1965 р.) як реакція на різку

критику у доповіді комісії за нехтування науковими дослідженнями і суто практичної орієнтації у системі бізнес-освіти США, що виявилися водночас і стимулом до початку змін у стратегічному менеджменті як науковій галузі, від емпірики до методологічних і теоретичних узагальнень у 60-ті роки ХХ ст. [21; 24; 25].

У наукових працях А. Чандлера (1962 р.), К. Ендрюса (1965 р.) і І. Ансоффа (1965 р.) уперше було обґрунтовано сутність стратегії, методика розробки стратегії на основі синтезу знань про внутрішнє й зовнішнє середовище, концептуалізацію корпоративної стратегії в однойменній книзі, процес розробки оптимального стратегічного плану. Ці праці дали потужний поштовх для осмислення менеджерами-практиками сутності керівництва «...на основі встановлення довгострокових цілей і задач...» А. Чандлером (1962 р.) [21, 16].

Термінологічний та контент-аналіз сайтів підтверджує визнання статусу стратегічного менеджменту як самостійної дисципліни, яка як сфера наукових досліджень є значно молодшою за реальну практику. На сайтах презентовані огляди з історії стратегічного менеджменту, що включають класичні праці з воєнних стратегій – від китайського трактату «Мистецтво війни» (500 р. до н.е) до праць європейських полководців ХІХ ст. Ф. Фоша і К. фон Клаузевіца, проникливі судження середньовічного мислителя Н. Макіавеллі про механіку воєнного і політичного керування, витоки яких знаходяться в спадку афінських стратегів V-VI ст. до н.е. Наведемо кілька конструктивних визначень категорії «стратегічний менеджмент», які були запропоновані авторитетними його розробниками й досі не втратили свого значення, оскільки аналіз англійських, українських і російськомовних ІР та друкованих праць [7–11; 15; 18; 23–25] засвідчує про доволі значний індекс їх цитування сучасними дослідниками, авторами підручників і посібників у післядипломній і вищій освіті.

Одними з перших сутність категорії «стратегічний менеджмент» розкрили вчені Д. Шендел і К. Хаттен, вказавши: «...процес визначення і встановлення організацією зв'язку з її оточенням, який складається з досягнення обраних цілей і спроб забезпечити бажану взаємодію з оточенням за допомогою розподілу ресурсів, що дає змогу організації і її підрозділам ефективно й результативно діяти» (Schendel and Hatten, 1972); «...набір рішень і дій з формулювання й виконання стратегій, розроблених для того, щоб досягти мети» (Pearce and Robinson, 1985); процес управління взаємодією організації з її оточенням з метою здійснення місії цієї самої організації (Higgins, 1983).

Отже, аналіз сайтів уможливило дійти висновку, що новий вид менеджменту – стратегічний менеджмент – виник у США як виклик робити не правильні дії і процедури, а здійснювати реально неможливі дії у невизначених умовах функціонування зовнішнього середовища для успіху і розквіту організації. Ідеї і принципи стратегічного менеджменту є придатними для впровадження не тільки у транснаціональних компаніях, які мають можливість витратити значні кошти на нововведення й зміни в системі менеджменту, а й у великих різносферних соціальних організаціях.

У зв'язку з цим, знання сутності стратегічного менеджменту і «стратегічного набору», стратегії власного розвитку, уміння реагувати на виклики зовнішнього середовища і зміни ситуацій, активно впроваджувати розроблену політику розвитку й інновацій мають значення не тільки для менеджерів виробничої сфери і бізнесу, але й для освіти в умовах розвитку «постіндустріального суспільства знань» й нестабільності зовнішнього середовища, оскільки привабливими є не лише теорії, які корисні для практики менеджменту.

Зауважимо, що в мережі Інтернет розміщено зовсім незначну кількість перекладів українською мовою класичних праць з теорії й генезису розвитку стратегічного менеджменту, порівняно з російською, новітніх публікацій дослідників і менеджерів-практиків останнього десятиліття, абсолютна більшість наукових праць мовою оригіналу є недоступною не лише керівникові ЗНЗ, а й науковій спільноті, котрі займаються дослідженнями у цій площині наукових знань, що й підтверджено результатами пошуку базової категорії дослідження й аналізу змісту сайтів і документів.

Для з'ясування сучасного стану запровадження концептуальних ідей стратегічного менеджменту в сфері освіти України й стану розробленості теорії стратегічного

менеджменту в Україні та Росії нами заплановано здійснити пошук базових категорій дослідження українською та російськими мовами в ПС мережі Інтернет із застосуванням термінологічного, зіставного, реферативного видів аналізу, контент-аналізу й теоретико-емпіричних методів дослідження. У процесі дослідження нами враховано специфіку, що є притаманною для української наукової термінології, яка простежуються в існуванні двох категорій: «стратегічний менеджмент» і «стратегічне управління», та здійснено їх пошук у мережі Інтернет.

За результатами пошуку дані структуровано і подано у табл. 2 (складено на основі екранних копій результатів пошуку базових категорій за мовою запиту). Як видно з табл. 2 найбільша кількість сторінок репрезентовано українською в ПС «Яндекс» – 14 000 документів, а найменша – 3 800 – знаходиться в ПС «YaHoo!».

Таблиця 2

Результати пошуку базової категорії дослідження «стратегічний менеджмент» у мережі Інтернет станом на 03.12.2009 р.

№	Назва ПС	Назва терміна	Мова запиту	Результати пошуку
1	Rambler	«Стратегічний менеджмент»	Українська	11 000 документів, 881 сайт
2	Rambler	«Стратегический менеджмент»	Російська	735 000 документів, 22 000 сайтів
3	Google	«Стратегический менеджмент»	Російська	200 000 документів
4	Google	«Стратегічний менеджмент»	Українська	9 450 документів
5	Яндекс	«Стратегический менеджмент»	Російська	6 мільйонів сторінок
6	Яндекс	«Стратегічний менеджмент»	Українська	14 000 сторінок
7	YaHoo!	«Стратегический менеджмент»	Російська	907 000 сторінок
8	YaHoo!	«Стратегічний менеджмент»	Українська	3 800 сторінок
9	Мета	«Стратегический менеджмент»	Російська	48 700 документів, 1 300 сайтів
10	Мета	«Стратегічний менеджмент»	Українська	5 700 документів, 557 сайтів

За ключовими словами цю категорію дослідження представлено на сайтах ПС у такій послідовності: «Яндекс» – 218 000 документів, «Rambler» – 206 000 документів на 5 000 сайтах, «Google» – 103 000, «Мета» – 97 500 документів на 4 800 сайтах, «YaHoo!» – 28 300 документів відповідно.

Найбільша кількість документів російською мовою знаходиться в ПС «Яндекс», власне, сама категорія на 6 мільйонах сторінок і за ключовими словами у цій самій ПС – у 17 мільйонах документів, найменшу кількість – 48 700 документів на 1 300 сайтах репрезентовано у ПС «Мета». Кількісний аналіз документів і сайтів з базовою категорією дослідження засвідчує про їх надвеликий масив, особливо російськомовних, який

відрізняється у тисячі разів порівняно з україномовними, а також про зростання кількості праць вітчизняних дослідників з цієї проблематики в різних наукових галузях і у сфері освіти, особливо за останні 15–20 років, та про повторення одних і тих самих порталів, сайтів і сторінок на різних ІПС мережі Інтернет.

Це – Інтернет-портал для управлінців «Management.com.ua», 5-ka.ru. Management – Стратегічний менеджмент та інші. На порталі «Management.com.ua» рубрикації структуровані у такий спосіб: стратегія, маркетинг, зміни, фінанси, персонал, якість, ІТ, новини, бізнес-освіта, консалтинг, рецензії, семінари, виставки, книги, форуми, глосарій, ресурси. За результатами пошуку виявлено, що найбільша кількість сторінок українською мовою з терміном «стратегічний менеджмент» за ключовими словами знаходиться в ІПС «Яндекс», що є російськомовною частиною Інтернету, а саме – 218 000 і 14 000 web-сторінок відповідно.

Аналогічною є ситуація щодо найбільшого віддзеркалення цього терміна на ІПС «Яндекс» російською мовою за ключовими словами – 17 мільйонів сторінок, і власне сам термін у лапках цією ж мовою на 6 мільйонах сторінок і це є закономірним, оскільки перший підручник професора О. С. Виханського «Стратегічне управління» для бізнес-освіти та спеціальності «Менеджмент» був виданий в Росії у 1998 році і перевиданий з доповненнями кілька разів поспіль. Інформацію про стратегічний менеджмент презентовано і на тематичному сайті «Strategy.bos.ru»; сайті «shram.kiev.ua®», що має головну сторінку і розділи – економіка, менеджмент і стратегічний менеджмент, які віддзеркалюють перелік книг і опублікованих матеріалів. У цьому контексті варто зазначити, що ідеї стратегічного менеджменту знайшли відображення також у першому російськомовному спеціалізованому журналі «Стратегічний менеджмент», федеральному освітньому порталі «ЭСМ», розділ якого вміщує достатньо значну систематизовану добірку англomовних тематичних сучасних публікацій «Стратегічний менеджмент» та ін.

Основні теоретичні положення, організаційно-методичні й наукові підходи до стратегічного менеджменту в сфері освіти оприлюднювалися українською науковою спільнотою, педагогами-практиками, керівниками на науково-практичних заходів різних рівнів, а деякі з них знайшли відображення у ІПС «Мета».

Це – Міжнародні науково-практичні конференції «Стратегія управління закладами освіти в умовах формування інформаційного суспільства» (Миколаїв, 2004 р.; Чернігів-Ніжин, 2005 р.; Київ, 2006 р.), Українсько-голландський семінар «Стандарти директора, загальноосвітнього закладу, управління освітою» (Одеса, 2003 р.), Всеукраїнські науково-практичні конференції «Стратегія управління закладами освіти в умовах формування інформаційного суспільства» (смт Володимирець Рівненської обл., 2002 р.; Херсон, 2003 р., Київ, 2007 р.), що запроваджені з 2002 року науковцями лабораторії управління освітніми закладами Інституту педагогіки НАПН України спільно з Асоціацією керівників шкіл України та за підтримки МОН України, управлінь освіти і науки Одеської, Рівненської, Миколаївської, Херсонської, Чернігівської ОДА, Володимирецької РДА; регіональній конференції «Освіта і менеджмент» (Київ, 2003 р.).

Аналіз друкованих праць з цього виду менеджменту засвідчує, що в мережі Інтернет представлено переважну більшість перекладів класичних англomовних праць зі стратегічного менеджменту російською мовою: Н. І. Ansoff, К. R. Andrews, W. D. Guth, E. A. Learned, С. R. Christensen, М. E. Porter, А. D. Chandler, Dan E. Schendel, незначну кількість праць перекладених з англійської на українською з серії «Освіта» Львівського видавництва: «Літопис» – Марк Е. Генсон «Керування освітою та організаційна поведінка» (2002 р.); Томас Дж. Серджіованні, Мартін Барлінгейм, Фред С. Кумз, Пол В. Тарстон «Керування освітою і шкільне врядування» (2002 р.), Томас Б. Тімар, Дейвід Л. Кірк «Як домогтися досконалості в освіті» (2004 р.) та ін. А також про переважне застосування вченими і дослідниками російсько- й україномовних перекладів, а не власне праць мовою оригінала.

Аналіз змісту сайтів і сторінок у ІПС мережі Інтернет, на яких наявний термін «стратегічний менеджмент» в лапках і без лапок за ключовими словами засвідчує, що він

застосовується у різних галузях науки та практиці управління організаціями, підприємствами, фірмами, корпораціями, соціальною сферою зокрема, установами й інституціями сфери освіти.

Контент-аналіз перегляду сайтів і порталів дає змогу дійти висновку про незначну кількість публікацій, що стосуються власне освітніх організацій порівняно з економічною й виробничою сферами. Цей висновок знайшов підтвердження під час подальшого пошуку матеріалів у мережі Інтернет через пошук похідних термінів. Оскільки до освітніх організацій у ЗСО належать різні типи ЗНЗ, то нами було надано перевагу найбільш представленим у мережі типам, зокрема, школа, ЗНЗ, загальноосвітній заклад, общеобразовательное учреждение (мовою оригінала), освітній заклад, лицей, гімназія, колегіум.

У результаті пошуку категорії «стратегічне управління школою» з'ясовано, що українською мовою репрезентовано незначну кількість документів у мережі Інтернет, а саме: найбільша кількість документів українською знайдено у ПС «Yandex» – 6 сторінок, «Google» – 3 сторінки, а у ПС «МЕТА», «YaHoo!», і «Rambler» немає жодного документа. За ключовими словами спектр доволі широкий – від 589 у ПС «YaHoo!» до 18 000 сайтів у «Rambler» українською мовою і до 1 000 000 документів у цій пошуковій системі. У російськомовній мережі «Rambler» термін «стратегическое управление школой» знайдено на 18 сайтах у 36 документах, «YaHoo!» – у 20 документах, а у ПС «МЕТА» не знайдено жодного сайту з цим терміном.

Результати даних про наявність документів і матеріалів з терміном «стратегічне управління освітнім закладом» підтверджують незначну їх кількість у ПС «YaHoo!» – лише 1 документ, на якому висвітлено новини ВППО про проведення обласного семінару для молодих учителів-правознавців «Стратегічне управління освітнім закладом», ПС «Google» – 2, ПС «Yandex» – 7, ПС «Rambler» – 9 і в ПС «МЕТА» – жодного. Тобто, ця інформація є підтвердженням незначної кількості документів законодавчої і нормативно-правової бази, які детермінують реалізацію системи стратегічного менеджменту в сфері освіти, засвідчують проведення заходів для педагогічних кадрів і науковців з тематики СМ, а також недостатню розробленість феномена стратегічного менеджменту в сфері освіти.

Про недостатню розробленість проблематики дослідження засвідчують і кількісні показники результатів пошуку похідних термінів дослідження: «стратегічне управління ліцеєм» в мережі Інтернет станом на 03.12.2009 р. знайдено лише за одним документом у двох ПС «Google» і «Yandex» російською мовою і двома документами українською у ПС «Google».

Термін «стратегічне управління гімназією» українською мовою за запитом не знайдено в жодному документі 5 ПС, як і поняття «стратегічне управління колегіумом» українською і російською мовами; «стратегічне управління гімназією» російською мовою знайдено у трьох ПС – «Rambler», «Google», «YaHoo!», але лише по одному документу в кожній системі та у 2 документах ПС «Yandex», а в повнотекстовій україномовній пошуковій системі словникового типу «МЕТА» не знайдено власне цього терміна ні українською, ні російською; термін дослідження в мережі Інтернет станом на 03.12.2009 р. не знайдено в жодному документі ні українською, ні російською мовами.

Аналіз змісту сайтів дав змогу виявити факт (те, що існує) наявності у термінологічному обігу та українській практиці управління сферою освіти семантично ідентичних за своєю сутністю термінів «стратегічний менеджмент» і «стратегічне управління», які вживаються вченими, практиками й дослідниками до різних об'єктів, які ними досліджуються.

Як засвідчують результати здійсненого реферативного й термінологічного аналізу категорій дослідження, ситуація і в педагогіці Росії є аналогічною. Цей факт знаходить підтвердження у процесі здійснення перекладу поняття «strategic management» англійською за іншомовними джерелами [8; 11–15; 17–20; 22, 703]: стратегічне управління або стратегічний менеджмент, або стратегічне/ий, стратегічно важливе/ий, оперативне/ий,

оперативно-стратегічне/ий, оперативно-тактичне/ий управління/менеджмент, керування або керівництво.

Оскільки нас цікавить сутність і стан розробленості окресленої наукової проблеми в сфері освіти, то заплановано здійснення пошуку категорії «strategic management in the field of education». За результатами розширеного пошуку в мережі за командою користувача (у цьому випадку дослідника проблеми) отримані скріншоти (англ. screenshot) (знімки, зображення на екрані монітора комп'ютера). Варто звернути увагу на той факт, що науковці англomовних країн у практиці й науковому обігові віднедавна використовують у сфері досліджень термін «strategic management in the field of education» (стратегічний менеджмент в сфері освіти). Про це свідчать результати розширеного пошуку власне його ключових концептів, які утворюють сам термін, у ІПС мережі, та аналіз даних на сайтах ІПС. Так, у ІПС «Yahoo!» за запитом знайдено лише один документ, у ІПС «META» і «Yandex» жодного, а у ІПС «Rambler» знайдено 6000 сайтів, за якимось одним словом або словосполученням, як і у в ІПС «Google». Зважаючи на те, що виникнення терміна «стратегічний менеджмент в освіті» пов'язано з інтеграцією знань з різних галузей наук, категоріями неоднакового ступеня узагальнення, вважаємо за необхідне розкрити його ґрунтовну основу через пошук і контент-аналіз сайтів і документів. За результатами розширеного пошуку в ІПС «Google» знайдено 10 сторінок, на яких знаходиться власне цей термін – «Стратегічний менеджмент в освіті».

На основі здійсненого термінологічного, контент-аналізу змісту порталів, web-сайтів, web-сторінок і наукової літератури зарубіжних і вітчизняних учених, вважаємо за доцільне окреслити категоріально-понятійне коло, що відображає наукову специфіку феномена дослідження стратегічного менеджменту в сфері освіти.

Висновки. Як засвідчують результати проведеного ретроспективного аналізу еволюції наукових основ стратегічного менеджменту, у межах існуючої системи знань загального менеджменту мають місце інтеграційні процеси, які ведуть до піднесення рівня цілісності та структурованості знань, до виникнення нової системи наукових знань – стратегічного менеджменту як її компоненти. Пізнання й осмислення методологічної бази теорії стратегічного менеджменту через інтеграцію знань з різних галузей наук, відкритість наукових теорій як системи знань, аналіз, конкретизація сутності і систематизація категоріально-понятійного апарату стратегічного менеджменту в сфері освіти є об'єктивною необхідністю, детермінованою змінами, що відбуваються в соціокультурній сфері та через модернізацію управління освітою, оскільки фіксує початок принципово нового етапу її розвитку на новій методологічній основі, що була сформована завдяки неоднозначним і достатньо суперечливим перетворенням минулих двох десятиліть.

Вивчення і аналіз праць зарубіжних учених І. Ансоффа, П. Друкера, Б. Карлофа, У. Кінга, Д. Клїланда, А. Дж. Стрікланда, А. А. Томпсона і інших, де розкрито методологічно обґрунтовані концепції і теорія стратегічного менеджменту, дають змогу зробити висновок про те, що вони є визнаними й реалізованими у соціально-економічній площині, але далеко не сповна відповідають реаліям постсоціалістичних країн, до яких відноситься й Україна, натомість не можуть бути механічно запровадженими в сферу освіти вітчизняними керівниками.

Наш висновок підтверджується тим, що зарубіжні вчені формували свою теорію для стабільних економік промисловорозвинутих країн, для яких характерними є усталеність державно-менеджерської діяльності, чіткий розподіл компетенцій на всіх ієрархічних рівнях, відносна передбачуваність змін зовнішнього оточення і власних ресурсів, добре відпрацьоване законодавче поле, високі рівні інформаційної забезпеченості і підготовки фахівців-менеджерів, адаптованість населення до ринкових відносин і дотримання виконання узятих на себе зобов'язань.

Ці характерні ознаки не є притаманними для країн з перехідною економікою, а тому запровадження та системні трансформації теорії стратегічного менеджменту в повному обсязі не видаються можливими ані теоретикам, ані практикам у соціальних сферах.

У результаті застосування різних видів аналізу у цьому дослідженні з'ясовано, що проникнення мережі Інтернет в усі сфери діяльності людини, зокрема, наукову й управлінську, постійне вироблення нового знання зі стратегічного менеджменту, швидкість передачі й здобуття цього знання у форматі тематичних ІР призвело до надлишковості, повторів однієї і тієї самої інформації та неструктурованості інформаційних потоків з означеної проблеми у мережі Інтернет, що підтверджено аналізом наявного масиву та незначною кількістю тематичних сайтів, порталів і періодики на електронних носіях.

Застосування методу ключових слів для знаходження терміна «стратегічний менеджмент» українською мовою в мережі Інтернет, з'ясування сутності цього феномена дає підстави зробити висновки про формування нового самостійного наукового напрямку в Україні, в межах якого економічні, політичні, соціальні та педагогічні дослідження є елементами самостійної наукової галузі – стратегічного менеджменту, в якій вивчається це нове явище, що й знаходить підтвердження в наявних web-сайтах, web-сторінках, порталах, у різних ІПС мережі Інтернет.

Структуровані базові і похідні категорії дослідження мають свій зміст, структуру, характеристики, що складають дефініційне сутнісне поле стратегічного менеджменту і виступають науково-теоретичною основою змістової складової професійної підготовки керівників загальноосвітніх навчальних закладів до впровадження стратегічного менеджменту в сучасному світоглядному контексті.

Література

1. Андрущенко В. П. Сучасна соціальна філософія : курс лекцій [Текст] / В. П. Андрущенко, М. І. Михальченко. – К. : Генеза, 1996. – 368 с.
2. Афанасьев В. Г. Общество: системность, познание и управление [Текст] / В. Г. Афанасьев. – М. : Политиздат, 1981. – 432 с.
3. Афанасьев В. Г. Программно-целевое планирование и управление [Текст] / В. Г. Афанасьев. – М. : Политиздат, 1990. – 432 с.
4. Блауберг И. В. Системный подход [Текст] / И. В. Блауберг, Э. Г. Юдин // Философ. энцикл. слов. – М. : Сов. энцикл., 1983. – С. 612–614.
5. Блауберг И. В. К проблеме взаимоотношения системного подхода и системного анализа [Текст] / И. В. Блауберг, В. Н. Садовский // Философ. аспекты системного подхода. – М., 1980. – С. 19–21.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови [Текст] ; [уклад. і головн. ред. Т. Бусел]. – К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. – С. 1426 с.
7. Виханский О. С. Стратегическое управление : учеб. [Текст] / О. С. Виханский. – М. : «Гардарики», 2000. – 296 с.
8. Вікіпедія [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>
9. Дмитренко Г. А. Стратегічний менеджмент у системі освіти : навч. посіб. [Текст] / Г. А. Дмитренко. – К. : МАУП, 1999. – 176 с.
10. Електронна бібліотека з питань економіки, менеджменту та маркетингу : навчальні й методичні посібники, наукові монографії, статті, огляди, стандарти, інструкції тощо. Тематичні посилання. Форум [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://www.aup.ru>
11. Єльнікова Г. В. Навчальна програма дисципліни «Стратегічний менеджмент в освіті» (для магістрів). [Електронний ресурс] – К. : МАУП, 2006. – 20 с. – Режим доступу до програми: http://library.iapm.edu.ua/metod_disc/PDF/zagalnyj/2521_Strateg_menedg_osv.pdf
12. Калініна Л. М. Інформаційне управління загальноосвітнім навчальним закладом: системи, процеси, технології : моногр. [Текст] / Л. М. Калініна. – К. : Інформатодор, 2008. – 472 с. – С. 23.
13. Калініна Л. М. Методичне забезпечення навчального модуля «Стратегічне управління освітньою організацією» [Текст] / Л. М. Калініна, Л. Д. Грицяк // Проблеми

сучасного підручника : зб. наук. праць / Ін-т педагогіки АПН України. – К. : Пед. думка, 2009. – Вип. 9. – С. 26–34.

14. Калініна Л. М. Сутність і специфіка стратегічного управління школою : зб. наук. праць [Текст] / Л. М. Калініна – Херсон : ХДУ, 2004. Вип. XXXVI. – С. 28–35. – Серія – «Педагогічні науки»

15. Канькало В. С. Классика теории стратегического управления [Текст] / В. С. Канькало // Вестник Санкт-Петербургского университета – Сер. 8.- Вип. 3. – (№ 24). – С. 3–17.

16. Луговий В. І. Проблема понятійно-категоріального апарату педагогічної науки [Текст] / В. І. Луговий // Педагогічна і психологічна науки в Україні. – К. : Пед. думка, 2007. – Т. 1. – С. 24–36.

17. Матеріали V Міжнар. Інтернет наук.-практ. конф. «Стратегія управління закладами освіти в умовах формування інформаційного суспільства» [Електронний ресурс] ; [листоп. 2007, Київ]. – Режим доступу: <http://ipit.kiev.ua>.

18. Мексон М. Основы менеджмента [Текст] / М. Мексон, М. Альберт, Ф. Хедоури ; [пер. с англ.]. – М. : Дело, 1992. – 702 с.

19. Стратегічні пріоритети [Електронний ресурс] // Науково-аналітичний щоквартальник Національного інституту стратегічних досліджень – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua>

20. Українсько-англійський педагогічний словник : словник [Текст] ; [укл. Т. К. Полонська]. – К. : Пед. думка, 2008. – 448 с.

21. Chandler A. D. Strategy and Structure. Cambridge [Text] / A. D. Chandler. – MA, 1962.

22. English-Ukrainian Dictionary. Англо-український словник : словник [Текст] ; [у 2 т. ; упоряд. М. І. Балла]. – К. : Освіта, 1996. – Т. 1. – С. 703; Т. 2. – С. 446–447.

23. Hatten, Kenneth J. (1976) A strategic model of the U.S. brewing industry, 1952–1971 West Lafayette, Ind. : Institute for Research in the Behavioral, Economic, and Management Sciences, Krannert Graduate School of Management, Purdue University [Електронний ресурс] / Kenneth J. Hatten, Dan Schendel, Arnold C. Cooper // Academy of Management J. 1978. – Vol. 21. № 4. – P. 592–609. – Режим доступу до статті: <http://vestnikmanagement.pu.ru/archive/pdf/49.pdf>

24. Learned E. A. Business Policy : Texts and Cases [Text] / E. A. Learned, C. R. Christensen, K. R. Andrews, W. D. Guth (eds.). – Homewood, IL, 1965.

25. Porter M. E. Competitive Strategy : Techniques for Analyzing Industries and Competitors [Text] / M. E. Porter. – N.-Y., 1980.

У статті «Стратегічний менеджмент як науковий феномен і змістова компонента підручника для менеджера освіти» висвітлено сутність феномена стратегічного менеджменту в сфері освіти у вітчизняному і зарубіжному доробку учених і окреслено категоріально-понятійний апарат, який утворює ядро теорії.

Ключові слова: стратегічний менеджмент, місія, бачення, стратегічні цілі, стратегія, стратегічне планування, стратегічний аналіз, стратегічне мислення, фактори впливу зовнішнього середовища.

В статье «Стратегический менеджмент как научный феномен и содержательный компонент учебника для менеджера образования» раскрыто содержание и специфику стратегического менеджмента в образовании в трудах зарубежных и отечественных ученых, а также очерчен категориально-понятийный аппарат, образующий ядро теории.

Ключевые слова: стратегический менеджмент, миссия, видение, стратегический цели, стратегия, стратегическое планирование, стратегический анализ, стратегическое мышление, стратегические цели, факторы влияния внешней среды.

In the article «strategic management as the scientific phenomenon and semantic component of the textbook for the manager of education» the essence of phenomena of strategic management is reflected in the sphere of education in domestic and foreign works of scientists and outlined category concept vehicle which forms the kernel of theory.

Keywords: strategic management, mission, vision, strategic aims, strategy, strategic planning, strategic analysis, strategic thought, factors of influence of external environment.